

Ана ТИМЧИЋ

студент докторских студија Правног факултета Универзитета у Крагујевцу

ЗНАЧАЈ КОДЕКСА КОРПОРАТИВНОГ УПРАВЉАЊА ЗА РАЗВОЈ ПРИВРЕДЕ СРБИЈЕ

Резиме

Корпоративно управљање у „функцији“ одрживој привредној развоја подразумева претходно дефинисање како правила законодавној тако и аутономној карактера. Осим доприноса развоју привреде, дефинисање правила аутономној карактера се ојављава и немогућношћу да се поједини односи унапред и деловно регулишу законом или подзаконским актом. Такође, правилима аутономној карактера „допуњавају се и разрађују“ правила прописана законским и подзаконским актима. Због свих претходно наведених разлога Привредна комора Србије је донела нови Кодекс корпоративној управљања. Тако су новодонетим кодексом предвиђени принципи и препоруке за добро корпоративно управљање у друштвима квалитета. Предмет размишљања у раду су нарочито била објашњења правне природе овој акци аутономној права и стурктура истои, необавезности примене и изузетак од необавезности, принципи и препоруке за друштва квалитета у којима је држава члан и очекиване последице имплементације правила садржаних у овом кодексу у пракси.

Кључне речи: кодекс, корпоративно управљање, друштва квалитета, принципи, препоруке.

I Уводне напомене

Појам корпоративног управљања (*corporate governance*) се, најсвеобухватније, може одредити као систем којим се управљају и надзиру компаније, укључујући управљање и надзор над односима између власника, кредитора, инвеститора, запослених и компанија као и односима између финансијских тржишта, институција и компанија уз уважавање разноврсних и неретко супротстављених интереса наведених субјеката, а ради постизања максимизације доприноса целокупној економији и успостављања тзв. социјалне одговорности компанија према ширим друштвеним интересима (животној средини, радној снази, добротворној делатности итд.).¹ Дефинисањем корпоративног управљања као „система“, указује се на неопходност претходног утврђивања одговарајућих правила за функционисање тог система, а адекватном применом већ утврђених правила обезбеђује се ефикасност корпоративног управљања. Дакле, „добром“ корпоративном управљању иманентно је постојање правила како законодавног тако и аутономног карактера. Иако је примена законским одредбама прописаних правила обезбеђена санкцијом као последицом непоштовања истих коју извршавају државни органи, привредни субјекти не само англосаксонских земаља, већ и европских држава уважавају и правила аутономног карактера. Образложење оваквом уважавању правила која се због одсуства обавезности и прописане санкције називају „меким правом“ (*soft law*) је да нису наметнута од стране законодавца већ да су усвојена као добра практична решења за будућу праксу. Спремност на поштовање правила „меког права“ објашњава се и тзв. спољашњом контролом успешности пословања привредног друштва од стране других привредних субјеката, како домаћих тако и иностраних.² Тако, уколико привредно друштво није спремно да поштује правила која се сматрају општеприхваћеним у пракси, постојећи пословни партнери ће прекинути пословну сарадњу са таквим привредним субјектом, а то ће истовремено одвратити од сарадње потенцијалне партнере, а потенцијалне инвеститоре од инвестиција. Али не би требало занемарити да су ефикасна практична решења условљена адаптивношћу норми прописаним законском и подзаконском регулативом. За такву адаптивност битна је мудрост законодавца да флексибилним нормама омогући креативно деловање тржишних субјеката у циљу изналажења одговарајућих решења која би требало имплементи-

1 Борис Беговић, Милица Бисић, Катарина Ђулић, Бошко Живковић, Ана Јоловић, Бошко Мијатовић, *Корпоративно управљање: пет година касније*, Београд, 2008, стр. 10.

2 Драган Вујисић, „Кодекс корпоративног управљања“, *Право и привреда*, бр. 5–8/2008, стр. 196.

рати у корпоративно управљање.³ Због свега наведеног, а превасходно ради атракције инвестиција и унапређења сопствене привреде, бројне државе су усвојиле националне кодексе корпоративног управљања као једне од врста аутономног права. И Србија је следећи пример већине држава ЕУ, Канаде, САД-а и неколико азијских земаља на скупштини Привредне коморе Србије 2005. године усвојила Кодекс корпоративног управљања⁴ који је садржински допуњавао тада важећи Закон о привредним друштвима из 2004. године. Решењима садржаним у првобитном кодексу усвојене су препоруке Комисије ЕУ, ОЕСД принципи и савремене методе корпоративног управљања у упоредном праву.⁵

II Појам, правна природа и карактеристике Кодекса корпоративног управљања

Доношење Закона о привредним друштвима 2011. године,⁶ којим су усвојена битно другачија решења и институти у вези са управљањем привредним друштвима, иницирало је и доношење Кодекса корпоративног управљања (скр. ККУ).⁷ Тако је на седници Скупштине Привредне коморе Србије 17. септембра 2012. године исти и усвојен. Уопштено, нови ККУ се може одредити као систематизован скуп принципа и препорука које их разрађују, а који се примењују у управљању друштвима капитала и начинима вршења контроле. Комплексне је правне природе. Заправо, у одређењу правне природе овог акта знатно је више негативних констатација него позитивних. Превасходно, ККУ није закон нити у формалном нити у материјалном смислу, тј. није донет од стране законодавног органа и према процедури прописаној за доношење закона, а не садржи правила која важе као когентне или диспозитивне норме прописане законом.⁸ Затим, иако је основ за доношење ККУ-а садржан у Закону о привредним коморама,⁹ не може се оквалификовати ни као

3 Мирко Васиљевић, *Корпоративно управљање*, Београд, 2007, стр. 54.

4 Кодекс корпоративног управљања Привредне коморе Србије (*Службени гласник РС*, бр. 1/2006).

5 Закон о привредним друштвима (*Службени гласник РС*, бр. 125/2004).

6 Закон о привредним друштвима Републике Србије (*Службени гласник РС*, бр. 36/2011, 99/2011; даље у тексту: ЗПД).

7 Кодекс корпоративног управљања (*Службени гласник РС*, бр. 99/2012; даље у тексту: ККУ).

8 Зоран Арсић, „Кодекс понашања (кодекс корпоративног управљања)“, *Право и привреда*, бр. 5–8/2008, стр. 75.

9 Закон о привредним коморама (*Службени гласник РС*, бр. 65/2001, 36/2009, 99/2011), чл. 11 ст. 1 алинеја 7.

подзаконски акт. Такође, не може се сматрати ни уговором, будући да нема ни уговорних страна. ККУ није ни једнострано обавезујући правни посао јер субјект који га је донео – „издао“ њиме није преузео конкретну обавезу. Извесно је и да није пословни обичај, јер иако су принципи и препоруке који су њиме предвиђени као основа ефикасног управљања формулисани разматрањем и уважавањем практичних решења и метода, потребно је да протекне извесно време током кога ће се примењивати од стране бројних привредних друштава да би се усталили као добри пословни обичаји.¹⁰ Дакле, може се дефинисати као акт струковног удружења којим су прописани принципи и препоруке, а чијом конкретизацијом у пракси и пословањем у сагласности са њима исти се намеравају афирмисати и усталити као добри пословни обичаји.¹¹

III Принципи и препоруке у структури ККУ-а

За разлику од претходног који се примењивао на сва котирана акционарска друштва, новодонети ККУ је ширег обухвата примене у односу на број адресата. Намењен је свим друштвима капитала, укључујући породична друштва и друштва у којима је држава члан. Наведено је сасвим оправдано решење јер су друштва са ограниченом одговорношћу најбројнија правна форма привредних друштава и са јавним предузећима значајно више учествују у бруто друштвеном производу Србије него јавна акционарска друштва. Структуру овог акта чине: увод којим се објашњава сврха доношења, карактер и примена правила садржаних у кодексу, речник појмова којим је ближе одређено значење појмова који се користе у теорији и пракси корпоративног управљања а нису дефинисани одредбама ЗПД-а и другим позитивноправним прописима и још три дела. Првим од претходно наведених делова су принципи и препоруке одређени за примену од стране свих друштава капитала независно од критеријума величине власништва над основним капиталом. Принципи и препоруке другог дела насловљени су као „Додатни принципи и препоруке за породична друштва капитала“, а трећег дела као „Додатни принципи и препоруке за друштва капитала у којима је држава члан“.

ККУ-ом предвиђена је обавеза за сва друштва капитала која су чланови Привредне коморе Србије да обавесте Комору да ли примењују овај кодекс, а уколико га не примењују да исту обавесте о кодексу корпоративног управљања који примењују и о месту где је исти јавно до-

10 З. Арсић, *нав. чланак*, стр. 75.

11 „Нацрт кодекса корпоративног управљања“, доступно на адреси: <http://www.pks.rs/Vesti.aspx?IDVestiDogadjaji=1853>, 30.1.2013.

ступан. Осим наведеног, прописано је да се обавештење о кодексу корпоративног управљања који примењује доставља на обрасцу који је доступан на интернет страници Привредне коморе Србије. Ова обавеза се може оквалификовати као минимална, а истовремено је испуњење исте значајно за усвајање свих правила које је Привредна комора Србије оптирала за садржину ККУ-а у циљу унапређења система корпоративног управљања и коначном превазилажењу проблема транзиционе привреде. Једино су ЗПД-ом јавна акционарска друштва обавезана на давање изјаве као саставног дела годишњег извештаја о пословању друштва којом су обухваћена: обавештења о кодексу корпоративног управљања који примењује и месту на коме је текст овог кодекса јавно доступан; сва битна обавештења о пракси корпоративног управљања, а нарочито о оним праксама које нису изричито нормиране законом и на наводе о одступањима од правила кодекса за које се друштво определило са образложењем истих.¹² О обавезности примене децидни навод је да принципи и препоруке којима се разрађују, садржани у ККУ-у нису обавезујући. Такође је појашњено да друштва капитала која се определе за примену ових принципа и препорука могу их непосредно применити доношењем одлуке којом се уређује овакав начин примене или их могу имплементирати и разрадити правилима сопственог кодекса, односно других интерних аката. Још је неколико значајних одређења наведено у уводном делу. Као и претходни, и новодонети кодекс је допуна важећој законској регулативи и то тако да се ниједном одредбом овог кодекса не дерогира законско правило којим се исто питање уређује другачије. При томе се под „допуном важећој законској регулативи“ подразумева „попуњавање правних празнина“ или ближе уређивање оних питања на која се односе диспозитивне норме. Затим је наводима ККУ-ом искључена могућност промене смисла или правилног тумачења законских одредаба.¹³

Већ је наведено да су овим кодексом Привредне коморе Србије прописане две врсте правила: принципи и препоруке којима су замењене доскорашње три врсте правила: тзв. законска правила, правила „примени или објасни“ и предлози, а која су била прописана претходним кодексом. Насупрот претходном кодексу који због преобимности (садржао је 345 чланова) и сложености, односно „оптерећености“ бројним стручно-техничким и административним појединостима, није био употребљаван у пословању бројних привредних друштава,¹⁴ па се

12 ЗПД, чл. 368.

13 Види: Врсте правила садржаних у ККУ-у.

14 Драгана Алексић, „Нови оквир за корпоративно управљање“, доступно на адреси: <http://www.bep.rs/documents/news/2012-03-06-novi-okvir-za-korporativno-upravljanje.pdf>, 30.1.2013.

због тога може оправдано очекивати да ће „кодекс – следбеник“ бити прихваћенији. Заправо, приликом формулисања препорука и принципа примењен је прагматичнији приступ јер се принцип као општији конкретизује препорукама које му следе и тако их чине применљивијим. Језички и значењски ККУ-ом су предвиђене две врсте правила: она која имају језичку формулацију препоруке, а адресати их могу препознати употребом речи „треба“ и она која имају језичку формулацију предлога, а адресати их могу препознати употребом речи „може“, „требало би“ и сл.

Препоруке и принципи првог дела односе се на сва друштва капитала. Структуру првог дела чине три главе: глава намењена свим друштвима капитала, глава намењена већим друштвима капитала без обзира на изабрану правну форму и јавним акционарским друштвима и глава која је намењена друштвима капитала чијим се хартијама од вредности и другим финансијским инструментима активно тргује, тј. јавним акционарским друштвима. Дакле, уколико се јавно акционарско друштво определи да следи принципе и препоруке овог Кодекса требало би да примењује принципе и препоруке сваке од наведених глава јер се претпоставља да је најпре усвојило принципе и препоруке прве, а затим и друге главе. У том смислу се принципи и препоруке друге главе сматрају додатним у односу на прву, а принципи и препоруке треће главе сматрају додатним у односу на прву и другу главу. При томе су принципи сваке од глава најпре посвећени члановима и скупштини, затим одбору директора и надзорном одбору, онда вршењу интерног надзора и на крају објављивању. Додатно, у другој глави су садржани принципи и препоруке за однос са носиоцима интереса за пословање друштва. Примена ових принципа и препорука на однос са субјектима који су од стране органа друштва у сарадњи са стручним службама идентификовани као носиоци интереса за пословање друштва је од немерљивог значаја за унапређење двосмерне пословне кореспонденције, а то свеобухватно доприноси одрживом развоју друштва.

Познато је да је учешће тзв. породичних друштава у укупном броју привредних друштава у Србији знатно, као и да су до сада неоправдано занемаривана приликом нормирања од стране законодавца. Због поменуте бројности, као и због специфичности односа у оснивању и управљању ККУ-ом су предвиђена правила која се односе на друштва у којима већина гласова припада породици под чијом су контролом, укључујући оснивача друштва који намерава да пренесе друштво на своје потомке и учини пословање друштва одрживим кроз генерације те породице. Интенција наведених правила је да се њиховом имплементацијом у свакодневном функционисању превазиђу специфични проблеми који су у вези са наслеђивањем, запошљавањем чланова породице, развојем

„мотивационих механизма“ за професионалце који нису чланови породице, односом према екстерним инвеститорима, формалностима и социјалном улогом породице у дужем временском периоду. Према првом принципу, одрживост породичног друштва условљена је генерацијским преносом управљања који би унапред требало пажљиво испланирати.¹⁵ Такође, препорука је да се у организационој структури породичног друштва успостави породична скупштина, а ако породична скупштина постане „прегломазна“ онда би друштво требало да оснује породични савет чија је сврха поједностављење комуникације између друштва и породице, тј. између одбора директора, односно надзорног одбора и извршних директора и породичне скупштине.¹⁶ Осим наведеног, породично друштво би требало да усвоји породични протокол, установи ефикасне начине комуникације и успешне методе за решавање сукоба у породици.¹⁷

IV Утицај принципа и препорука ККУ-а на унапређење корпоративног управљања у друштвима капитала са „учешћем“ државе

Иако се управљање друштвима у којима је држава власник битно не разликује од управљања друштвима у приватном власништву и да се и у случају обе врсте привредних друштава примењују исти економски закони, принципима доброг корпоративног управљања би требало решити један проблем који је иманентан друштвима у којима је држава члан. Наиме, у друштвима у којима држава има значајну контролу, без обзира да ли је 100% власник, или има већинско учешће у основном капиталу, или је значајан мањински члан, утицај државе је двоструки: као власника и као регулатора тржишта. Због сопствене регулаторне функције може друштвима у којима је члан обезбедити повлашћенији положај у односу на друга друштва. Заштићеност друштава са чланством државе испољава се и у чињеници да се над тим друштвима не отвара стечајни поступак нити су реално у опасности од преузимања, па то непосредно утиче на демотивисаност менаџмента. Додатни проблем у ефикасном управљању је политичка мотивисаност управе која се углавном залаже за остварење краткорочних циљева и пасивност држа-

15 Види: Додатне принципе и препоруке за породична друштва капитала ККУ-а, принцип 1.

16 Види: Додатне принципе и препоруке за породична друштва капитала ККУ-а, принцип 2-3.

17 Види: Додатне принципе и препоруке за породична друштва капитала ККУ-а, принцип 4.

ве као члана. Све наведено узрок је лоших економским резултата. Да би се превазишле дивергентности својствене друштвима у којима је држава члан, а на које је посебно указано ККУ-ом, неопходно је да се регулаторна функција државе раздвоји од статуса члана дефинисањем једнаких тржишних услова за сва привредна друштва независно од њихове власничке структуре, јавним објављивањем циљева које би требало испунити у јавном интересу уз алокацију накнада из буџета на име трошкова за остваривање таквих циљева, дефинисањем власничке политике чији би циљеви требали да буду јасно идентификовани и приоритетизовани ради ефективног вршења власничких права у именовану чланова одбора без мешања у оперативне ствари и гарантовањем једнаког третмана свих чланова друштва и једнаког приступа корпоративним информацијама. Такође, неопходно је именовати тело које ће вршити чланска права у име државе. Једна од обавеза тог тела ће бити доследно и обједињено извештавање о друштвима у државном власништву уз годишње објављивање извештаја. Одбору директора, односно надзорном одбору друштава капитала у којима је држава члан препоручено је да функцију обављају у сагласности са власничком политиком државе независно од политичких утицаја и да је пожељно да усвоје етички кодекс и план интегритета.¹⁸

V Закључна разматрања о очекиваним последицама примене ККУ-а

Упркос чињеници да је корпоративно управљање проблематика којој је тек у новије време у Србији посвећена пажња, правилима ККУ-а обухваћена су делотворна решења пословне праксе и савремене тенденције у корпоративном управљању. На основу приказа елементарних одредница новодонетог кодекса, оправдано се може очекивати да ће постављени примарни циљ – унапређење система корпоративног управљања у друштвима капитала у Републици Србији, бити остварен. При томе дефинисано овим актом Привредне коморе Србије као скуп правила и понашања којима се одређује како се управља друштвима капитала и како се иста контролишу, стратешки уређујући односе између менаџера, чланова надзорног одбора и одбора директора, чланова/акционара и осталих заинтересованих страна,¹⁹ од оваквог корпоративног управљања, домаћа привреда би требало да оствари директне користи. Те директне користи се манифестују бољим учинком привредног

18 Види: Додатне принципе и препоруке за друштва капитала у којима је држава члан ККУ-а.

19 Види: Увод ККУ-а.

друштва уз рационализацију пословних процеса, лакшим приступом тржиштима капитала уз повољније услове за прикупљање новог капитала и приметно бољом репутацијом. На крају, уколико се едукативна функција Кодекса корпоративног управљања у односу на друштва капитала у потпуности реализује, принципи и препоруке који су садржани у њему постаће интегрални део „корпоративне културе“ што је директан подстицај развоју привреде у целини. Изгледи за то су обећавајући!

Ana TIMČIĆ

PhD Student at the Faculty of Law University of Kragujevac

IMPORTANCE OF THE CORPORATE GOVERNANCE CODE FOR DEVELOPMENT OF SERBIAN ECONOMY

Summary

Corporate Governance in the “function” of sustainable economic development involves pre-defining the rules of the legislative and autonomous character. In addition to contributing to economic development, the definition of the rules is justified by the autonomous character and inability to apply certain relations and effectively regulated by law or regulations. Also, the autonomous rules “complement and elaborate” rules prescribed by laws and regulations. Because of all the above reasons, the Chamber of Commerce of Serbia adopted a new Code of Corporate Governance. Thus new code provided principles and recommendations for good corporate governance in the corporations. The article focuses on the explanation of a legal nature of this autonomous act and the rights in the its structure, and the casualness of the application with the exception of the casualness, principles and recommendations for the corporations in which the State is a member and the expected consequences of the implementation in the practice of the rules contained in this code.

Key words: *code, corporate governance, corporations, principles, recommendations.*